

Ніколаєнко К. І.,
студент,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – д-р філол. наук, професор **С. О. Філоненко**

КАТЕГОРІЯ УСПІХУ В «АВТОБІОГРАФІЇ» АГАТИ КРІСТІ ТА МЕМУАРАХ «ПІДСУМОВУЮЧИ» СОМЕРСЕТА МОЕМА

Існує ефективний спосіб пірнути у вир пам'яті, особливо для тих персон, які здаються недосяжними у своїй успішності. Цей спосіб – автобіографія, що досягла бурхливого розквіту у ХХ ст. До цього жанру вдається найбільш читана письменниця в історії – Агата Крісті, чії книги були перекладені близько 45 мовами і продані в понад 2 мільярдах примірників. Не оминає автобіографічних рефлексій і найвідоміший британський письменник свого часу – Сомерсет Моєм, твори якого були адаптовані для кіно й телебачення більше 90 разів і по декілька водночас ставилися в театрах Вест-Енда.

Автобіографія як надзвичайно гнучкий жанр, здатний синтезувати різноманітні жанрові елементи, викликає не тільки мистецький, але й науковий інтерес. Її активно досліджували І. Франко, М. Бахтін, Р. Паскаль, Р. Фолкенфік, Дж. Олней, М. Мейсон та ін. З 70-х років ХХ століття найактивнішим діячем у царині вивчення автобіографії є структураліст Філіп Лежен. Канонічним вважають його визначення автобіографії як «ретроспективної прозаїчної оповіді реальної людини, яка розповідає про власне існування, роблячи особливий акцент на історії своєї особистості» [2]. Філософ Жорж Гусдорф у статті «Умови й межі автобіографії» (1956) зазначає, що автобіографія з'являється тоді, коли в людини виникає відчуття цінності власної індивідуальності й досвіду. Увесь життєвий шлях зображується нею як відстань до точки, де вона зараз знаходиться, у тому самому стані, в якому перебуває під час написання тексту.

Зазвичай це стан усвідомлення *успіху*, який автобіографія покликана остаточно закріпити. Слугуючи базисом сучасного суспільства, критерієм оцінювання його головного елементу – особистості, успіх не має чіткого наукового визначення. Спроби ідентифікації категорії успіху робили представники різних галузей наукових знань: філософи А. Шопенгауер, Дж. Аتكінсон, психологи З. Фройд, А. Адлер, А. Маслоу, Д. Карнегі, а також І. Франко, О. Потебня, Р. Семків та ін. У цій студії успіх розуміємо як результат максимально повної самореалізації особистості в бажаних для неї сферах життєдіяльності, закріплений фактом її власного і соціального визнання. Критеріями формування успіху вважаємо нахили, інтереси, здібності, що виявляються з дитинства, соціальне середовище й соціальну компетентність, зумовлені передусім родиною, та майстерність.

Не менш важливою при дослідженні феномену успіху є категорія *гендеру*. Це соціальна стать, що визначається через сформовану культурою систему атрибутів, норм, стереотипів поведінки, приписуваних чоловіку та жінці. Це конструкція, засвоювана людиною суб'єктивно в процесі соціалізації. Типово

чоловічий успіх зображують як цілісний і збалансований потік зусиль, спрямований переважно на професійну сферу, тоді як жіночий – у формі безлічі розгалужень, де поруч із кар'єрою ставиться виховання дітей або улюблене хобі. Теж саме спостерігається й у підході до творчості. Як зазначає Естель Єлінек у праці «Традиція жіночої автобіографії: від античності до сучасності» (1986), суб'єкт жіночого автобіографічного тексту – багатоплановий, на відміну від одномірного Я чоловічої автобіографії. Жінки роблять акцент на особистих справах, а не на професійних, про які пишуть чоловіки.

Актуальність обраної теми зумовлена потребою дослідження гендерних аспектів категорії успіху. За **мету** вважаємо порівняння категорії успіху в автобіографічних текстах Агати Крісті й Моема Сомерсета – жінки та чоловіка, яких поєднує епоха межі ХІХ – ХХ століття, літературна професія та успішність у ній.

Невеличкий соціальний світ Агати Крісті – автогероїні її «Автобіографії» складається з 9 осіб: батьків, сестри Медж і брата Монті, Бабусі-Тітоньки, Бабусі Б., Няні, кухарки Джейн і постійно нової покоївки. У дитинстві вона практично позбавлена спілкування з однолітками, тому що не відвідує школи. Її Мати наполягла на домашній освіті й усьому необхідному, як-от арифметиці, граматиці чи грі на фортепіано, навчала доньку сама. Серед незнайомих Агата відчуває себе вкрай невпевнено: дорослою навіть зазначає, що з великим зусиллям змушує себе заговорити першою в магазині. Книжки – найліпші друзі Агати, а читання – улюблене хобі. Хоча, окрім цього, вона нерідко присвячує час палкому обговоренню побутових тем у компанії уявних королів, кошених і курчат. Вона впевнено пише: «У мене було дуже щасливе дитинство» [1]. Отже, ранні роки зробили автогероїню пристрасною книголюбною з живою уявою і паралізуючою сором'язливістю. Сомерсет Моем втрачає батьків так рано, що порівняння їх з Красунею і Чудовиськом – чи не єдиний його спогад. Більшою мірою автогероїні книги «Підсумовуючи» знає про свою сім'ю зі слів інших. Протягом ста років усі чоловіки його родини працюють юристами, а Моем обриває цей ланцюг: «Писати було для мене з самого початку так природно, як для качки – плавати. Я досі дивуюсь, що я – письменник; до цього не було ніяких причин, окрім непереборної схильності, а чому ця схильність у мені виникла – невідомо» [3]. Він дорослішає під опікою дядька-вікарія, переписуючи Свіфта і Драйдена, коли над ним глузують однолітки через слабе здоров'я, невисокий зріст, заїкання та інстинктивне уникнення людей.

Важливо зіставити спонуки до літературної кар'єри в обох письменників. Дебютний детектив Агата Крісті створює на спір з сестрою Медж. «Таємничий злочин у Стайлсі» стає водночас перспективним (наклад у 2000 примірників) і безнадійним (прибуток у 25 фунтів). Лише завдяки вмінню чоловіка Арчі Крісті орієнтуватися у фінансових проблемах автогероїня відважується на другу спробу. Роман-первісток Сомерсета Моема з'являється під час роботи акушером-гінекологом у Ламбеті – найбіднішому на той час лондонському боро. Він упевнено говорить: «Я не знаю кращої школи для письменника, ніж робота лікаря». «Ліза з Ламбету» теж розходиться накладом у 2000 примірників, проте

приносить своєму творцеві лише 20 фунтів. Згодом автогерой й автогероїня дійшли спільного висновку щодо успіху письменництва, який влучно висловлений в «Автобіографії»: «Більшість з нас – ремісники. Ми робимо те, що вміємо і від чого отримуємо задоволення, і ми хочемо вигідно продати свій витвір. А якщо так, то треба йому надавати тієї форми та розміру, що користуються попитом» [1]. Після набуття слави Сомерсет Моєм почав писати «...не стільки заради грошей, скільки заради того, щоб позбутися задумів, характерів, типів, що переслідують його уяву» [3].

Отже, в автобіографічних текстах Агата Крісті й Моєм Сомерсет малюють подібні картини життя. У дитинстві обидва мають недостатньо соціальних контактів, особливо дітей одного з ними віку, сформовану як наслідок сором'язливості вважають вадою і в книжках знаходять краще товариство. Проте автогерой Моєма, на відміну від автогероїні Агати, змалку усвідомлює свою схильність до письменництва і розвиває її. Обидва переживають вибух творчого натхнення після роботи в медицині та фармації. Успіх їхніх творів, що приходить з дебютом, підтверджується кількістю видань і кіноадаптацій, а також високими гонорарами. Агата Крісті пише твори інтуїтивно, не претендуючи на професіоналізм, тоді як Сомерсет Моєм розробляє цілі формули письменницької майстерності, панівною серед яких є «ясність, простота, милозвучність». Варто зазначити, що королева детективу не робить пріоритетним досягнення успішності у своєму хобі (вона ніколи не називає письменництво професією), тоді як Моєм будує навколо кар'єри все своє життя.

Література

1. Кристи А. Автобіографія. URL: <https://readli.net/avtobiografiya-2/> (дата звернення 1.10.2020 р.)
2. Лежен Ф. Когда кончается литература? *Автобиографическая практика в России и во Франции*. Москва: ИМЛИ РАН, 2006. С. 261-275.
3. Моэм У. С. Подводя итоги. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=22133 (дата звернення 1.10.2020 р.)

Олійник Е. В.,

кандидат філологічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

З'ЯСУВАЛЬНІ ВИСЛОВЛЕННЯ НАГАДУВАННЯ ТА ВИПРАВДАННЯ В ГАЗЕТНОМУ СТИЛІ

Стилістичні вимоги сучасного суспільства найповніше віддзеркалює мова засобів масової інформації. Зокрема, мова газет дає невичерпний матеріал для спостереження за виражальними засобами сучасної української мови, особливе місце серед яких посідають з'ясувальні складнопідрядні речення.